

مهندسی فرهنگی در شکل‌گیری الگوی معماری اسلامی*

فاطمه بهرامی نژاد^۱

محمد هادی کابلی**^۲

.....

چکیده

فرهنگ به عنوان شکوه هنجارهای جامعه از جایگاه بالایی در نظام جمهوری اسلامی ایران برخوردار می‌باشد. همچنین معماری به عنوان نمونه بصری قابل رویت، می‌تواند مهم‌ترین بستر اصلی فرهنگ یک ملت باشد. بدینوسیله الگویی کارآمد با موضوع فرهنگ اسلامی ایرانی در معماری نیاز مبرم می‌باشد. در این پژوهش به تبیین مولفه‌های فرهنگی الگوی معماری اسلامی - ایرانی پرداخته شده است. این مولفه‌ها سبب ایجاد فضاهای معماری بر اساس الگوی فرهنگ اسلامی - ایرانی و افزایش کیفیت فرهنگی فضا می‌شوند.

فرآیند طی شده در پژوهش، پس از بیان مقدمات و مفاهیم ضروری پیرامون موضوع معماری اسلامی ایرانی و اشتراکات این مباحث با مفاهیم فرهنگی، با طراحی الگوی کاربردی و عملیاتی با رویکرد پیوست فرهنگی کامل می‌شود، برای تایید علمی این الگو و مولفه‌ها توسط جامعه متخصص از تکنیک دلفی استفاده شد و طی پرسش‌نامه‌ای به روش مقیاس لیکرت با جامعه آماری شامل نخبگان وابسته این مباحث، عناوین و شاخص‌ها اولویت‌بندی امتیازی شدند. پس از سنجش روایی و پایایی پاسخ‌ها در نرم افزار SPSS، که شامل تحلیل توصیفی واریانس، میانگین و آزمون کرونباخ است، مقدار آمارها نشان می‌دهد که اولاً سوال‌های پرسش‌نامه که شامل ارتباط مولفه‌های معماری و شاخص‌های فرهنگی هستند، همبستگی بالایی با یکدیگر دارند و دوماً پرسشنامه از پایایی بالایی برخوردار است.

اهداف پژوهش:

۱. تبیین مولفه‌های فرهنگی الگوی معماری اسلامی - ایرانی (مهندسی فرهنگی در معماری اسلامی ایران)
۲. تبیین استانداردی برای طراحان و همچنین معاونت‌های مدیریتی معماری جهت نیل به اهداف و ارزیابی طرح‌های معماری

سوالات پژوهش:

۱. خصوصیات مشترک معماری اسلامی ایرانی و فرهنگ ایران اسلامی چیست؟
۲. مولفه‌های فرهنگی الگوی معماری اسلامی ایرانی بر اساس شاخصه‌های پیوست فرهنگی چیست؟

کلمات کلیدی: پیوست فرهنگی، معماری اسلامی، مهندسی فرهنگی، مقیاس لیکرت.

* این مقاله برگرفته از رساله دکتری نگارنده اول با عنوان: "تبیین شاخصه‌های نظام‌نامه پیوست فرهنگی در معماری قضایی" به راهنمایی نگارنده دوم در گروه معماری دانشگاه آزاد واحد تهران غرب می‌باشد.

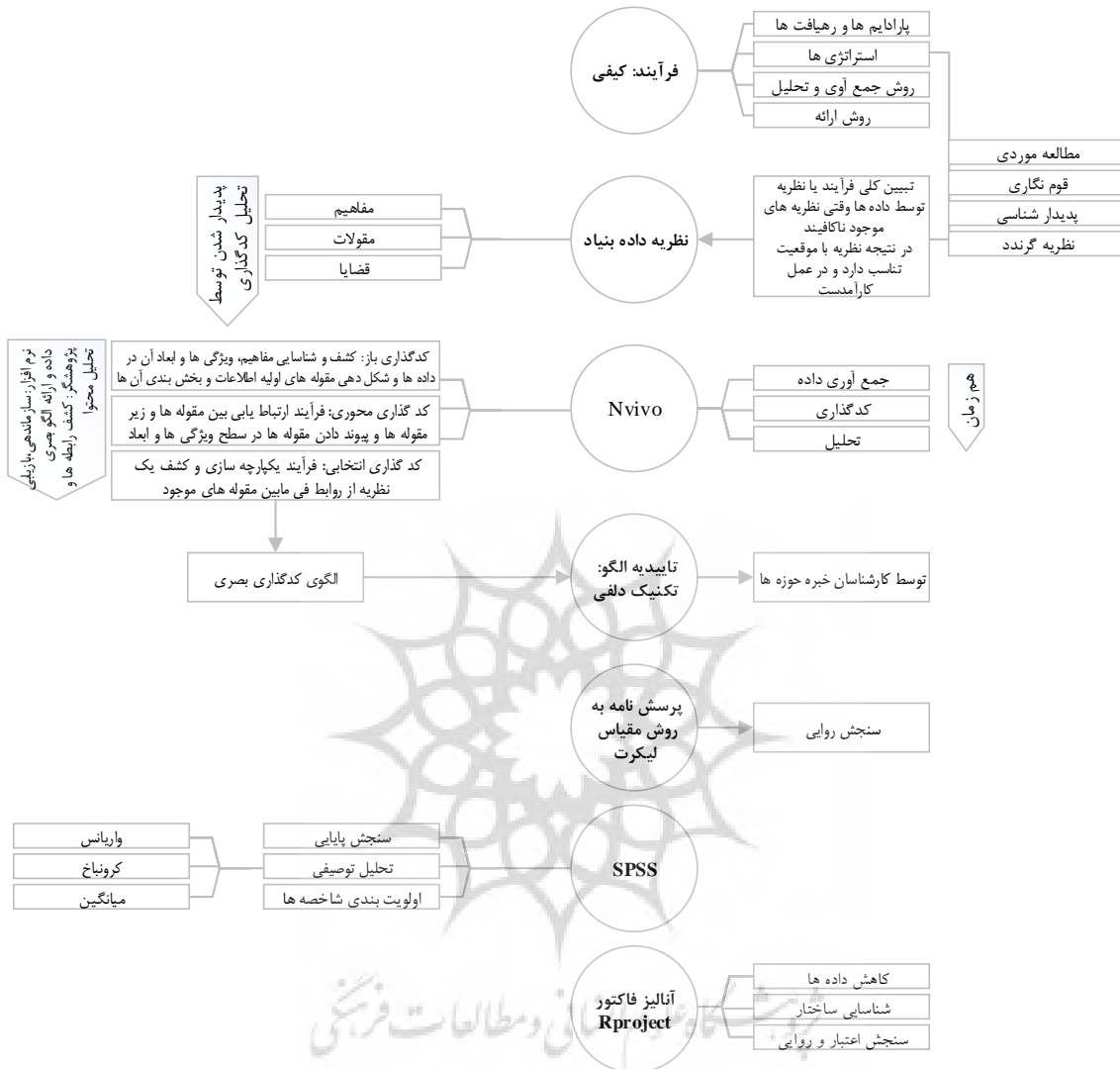
^۱ دانشجوی دکتری، گروه معماری، دانشکده هنر و معماری، واحد تهران غرب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

^۲ (نویسنده مسئول) استادیار، گروه معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد دماوند، دماوند، ایران. hadikaboli@gmail.com

مقدمه

با توجه به رابطه متقابل معماری، فرهنگ و تشکیل الگوهای مشترک فی مابین، از طریق آن اندیشه آرمانی یک ملت توسط همگان دیده خواهد شد. معماری ایران مخصوصاً دوره اسلامی آن دارای ویژگی هایی است که در مقایسه با معماری دیگر کشورهای جهان از ارزش بخصوصی برخوردار است. با توجه به اجرای طرح های توسعه در ابعاد مختلف از جمله طرح های عمرانی (معماری)، اقتصادی، فرهنگی و ... در کشور، که تأثیرات مهمی در فرهنگ جامعه و شیوه زندگی افراد ایجاد می کند، لذا بی توجهی به مسئله فرهنگ در این گونه طرح ها نتایج زیانبار و غیرقابل جبرانی به دنبال دارد. همچنین نبود الگویی متناسب با بستر اجتماعی، اقتصادی و جغرافیایی کشور و تکیه بر الگوهای وارداتی، طراحان و برنامه ریزان را با مشکل روبرو نموده است. بنابراین به نظر می رسد جهت پیشرفت کشور، الگویی کارآمد با موضوع فرهنگ اسلامی - ایرانی در معماری نیاز مبرم می باشد. پیوست فرهنگی در معماری، می تواند یکی از مهمترین این ابزارها تلقی گردد. می توان با شناسایی اصول شکل دهنده معماری ایرانی - اسلامی، شناخت نیازهای جامعه انسانی و شناخت ارزش های فرهنگی جامعه به نظام پایدار معیارهای طراحی ساختمان ها برای ایران امروز اندیشید.

پیوست فرهنگی در معماری مبحثی است که اجرایی شدنش می تواند تاثیر بسزایی در رفع خلاء های موجود در حوزه معماری و فرهنگ داشته باشد. مجموعه پیش رو، نظام نامه پیوست فرهنگی معماری اسلامی ایرانی با هدف دسترسی به توصیف بحث فرهنگ پیرامون ساختمان های ایرانی، ابزاری جهت سنجش طرح های معماری برای وابستگی به فرهنگ و ارتقاء آن و استاندارد و الگویی برای طراحان جهت طراحی هماهنگ با فرهنگ ایرانی - اسلامی می باشد. تا کنون در بحث پیوست فرهنگی در معماری در کشور پژوهشی صورت نگرفته و لذا این تحقیق دارای نوآوری می باشد. این پژوهش دارای فرآیندی کیفی، منطق اجرایی استقرایی، هدف توصیفی و زمان طولی است و با تحلیل مطالب، نتایج کاربردی_بنیادی حاصل می شود. لازم به ذکر است که پژوهش حاضر در سه مرحله کیفی؛ تعیین، تدقیق و تحلیل انجام می شود. در مرحله تعیین، تمامی اطلاعات موجود درباره پژوهش جمع آوری و برداشت شده، در مرحله تدقیق، تمامی مطالب گردآوری شده بر اساس پارامترهای ارزیابی (محورها و مقولات تحلیلی)، دسته بندی و کدگذاری می شوند تا موارد کاربردی در تعیین شاخص ها به راحتی تلخیص گردند. در مرحله تحلیل نیز، همه اطلاعات استخراج شده از منابع منتخب پردازش، تحلیل و تفسیر شدند و مولفه ها و الگوهای شاخص معماری ایرانی اسلامی با محوریت فرهنگی تلخیص و سپس از طریق تکنیک دلفی توسط پرسش نامه ای که خروجی آن توسط کارشناسان استخراج شده، الگوها و شاخص های مورد نظر، از طریق روش مقیاس لیکرت مورد تایید علمی و اولویت بندی امتیازی شدند. (شکل ۱)

شکل (۱) خلاصه مراحل تحقیق (منبع: نگارندگان)

چهار چوب نظری

مبانی فرهنگ و معماری به عنوان بستر شکل گیری آن

فرهنگ نیز همانند بسیاری از مفاهیم همسنخ خود واجد معانی و مراتبی است که متضمن هنجارها، آداب، سنن، ذهنیت و الگوها، روش زیست، نوع نگرش، جهان بینی، قواعد ارتباطات انسانی، تبیین نگرش و ارتباطات انسان با محیط اعم از طبیعی و انسان ساخت است، که انواع آن نزد افراد و جوامع مختلف، ارزشمند یا فاقد ارزش می باشند. در واقع، فرهنگ

فضای زیستن و فعالیت و مبین ارتباطات انسان با جهان خارج است. فرهنگ با هدایت و جهت دادن فعالیت های انسان، به مثابه بستر، فضا و معنای زندگی ایفای نقش می نماید.

فرهنگ برخاسته از گرایش معنوی، اصول اخلاقی، راستی و صداقت، عدالت، تعاون، قناعت، مناعت و ایثار و انفاق و نودوستی، خداجویی، اصالت، آزادی، جوانمردی و ... را تبلیغ می کند، اصولی که در معماری به آنها نیاز است؛ و فرهنگی که حاصل گرایش مادی انسان است، به بروز منیت و خودخواهی، دنیا طلبی، بی اعتنایی به دیگران، تفاخر، تقلید، غرور، احساس از خود بیگانگی و حقارت در مقابل غیر، و بحران هویت در فرد و جامعه نیز می گردد. بنابراین با توجه به نقش فرهنگ در حیات جامعه و در معرفی هویت و در تکامل مادی و معنوی آن، به نظر می رسد که نمی توان حیطه عمل فرهنگ را به موارد خاص محدود نمود؛ بلکه بایستی به عنوان فضایی برای حیات فرد و جامعه به آن نگرست (نقی زاده، ۱۳۸۷: ۳۴-۳۵)؛ با توجه به مطالب مطرح شده فرهنگ به عنوان عنصری وابسته به معماری، مخصوصا در محیط هایی که عملکردهای متفاوت، خاص، معنوی و دارای شان اسلامی می باشند، به عنوان یک اصل، باید مورد اهمیت قرار بگیرد.

دین به عنوان اصلی ترین عامل در شکل دهی فرهنگ هاست و اسلام محوری ترین عامل در مهندسی فرهنگ کشور می باشد. بنابراین برای مهندسی فرهنگ و پیوست فرهنگی کشور، اولی ترین موضوع تعیین رابطه دین و فرهنگ است. سازگاری میان این دو مقوله کالبدی و اجتماعی یا فرم و محتوا به افزایش کیفیت زندگی و سلامت اجتماعی منجر می گردد. در معماری نیز سنت و طراحی بومی تبدیل به الگویی پایدار برای چنین جوامعی می گردد و این الگو راهی برای بیان نمادهای فرهنگی و جهان بینی ملت می گردد. در نتیجه از طریق معماری و بناهای پایدار، فرهنگ و نمادهای آن انتقال و آموزش داده می شود.

اصول حاکم بر ارزش های فرهنگی نظام جمهوری اسلامی ایران بر مبنای مصوبات:

این اصول شامل مواردی از جمله حاکمیت جهانی توحیدی اسلام، عدالت محوری، کرامت انسان با تکیه بر فطرت حقیقتجو، توجه به اصل عقلانیت، کمال آفرینی و هماهنگی با محیط زیست و سلامت معنوی و جسمی و روانی جامعه، که این اصول مبنای چشم انداز اصلی الگو مولفه های پژوهش می باشد. (دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۹۰)

مهندسی فرهنگی

هدف مهندسی فرهنگی کشور، برقراری انسجام محتوایی (باورها و ارزش های هنجاری شده) بین سیستم های فرعی یک جامعه می باشد. برای نمونه باورها و ارزش های حاکم بر نظام فرهنگی جامعه باشد. بنابراین مهندسی فرهنگی عبارت است از فرآیند بازطراحی و وحدت بخش هدفمند بین نظام فرهنگی مهندسی شده با سایر نظام های فرعی به عنوان یک نظام یکپارچه و واحد در این فرآیند، کارکردها و ساختارهای هر یک از نظام های فرعی مبتنی بر مفروضات و ارزش ها و باورهای نظام فرهنگی، بازبینی و بازسازی می شود. (دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۹۰)

در نتیجه در این تحقیق نیز با نگاهی راهبردی به عرصه فرهنگ زمینه تعالی آن در معماری اسلامی ایرانی توسط مهندسی فرهنگی و تبیین الگو برای معماری جامعه فراهم میگردد.

پیوست فرهنگی

با توجه به اینکه این تحقیق، با رویکرد فرهنگی و به عنوان یک پیوست فرهنگی برای طرح های معماری انجام می گیرد، جستاری در منابع مرتبط با پیوست فرهنگی لازم به نظر می رسد.

رهبر انقلاب اسلامی در دیدار اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی در آذرماه سال ۱۳۸۶ ضرورت تهیه پیوست فرهنگی را برای طرح های گوناگون در کشور مورد تأکید قرار دادند. در اهداف تهیه پیوست فرهنگی، جاری ساختن سیاست های کلان فرهنگی، ابزاری برای ایجاد مصونیت و پیشگیری از پیامدهای منفی در عرصه فرهنگ و همچنین اقدامی در راستای ایجاد تحول و پیش بردگی در فرایندها و روش های مدیریت فرهنگی کشور مبتنی بر ارزش های فرهنگ اسلامی و در نهایت، عامل موثر در جهت ارتقای بهره وری^۳ مد نظر بوده است. بر اساس ماده ۳ مصوبه نظام نامه پیوست فرهنگی طرح های مهم و کلان کشور، پیوست فرهنگی با تکیه بر مبانی، ارزش ها و احکام اسلامی، اهداف و چشم انداز نقشه مهندسی فرهنگی از موارد ذیل تدوین می شود:

- 1- هویت در ابعاد اسلامی، ایرانی و انقلابی،
- 2- عقلانیت در ابعاد حکمت، معرفت و بصیرت،
- 3- اخلاق در ابعاد ملکات انسانی، معنویت روحی و تعبد عملی،
- 4- عدالت در ابعاد فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی،
- 5- کرامت در ابعاد فردی، اجتماعی و سازمانی،
- 6- تعلیم و تربیت در ابعاد روحی، فکری و رفتاری،
- 7- سبک زندگی در ابعاد فردی، خانوادگی، اجتماعی و سازمانی،
- 8- ارتباطات در ابعاد تعامل، تبادل و تفاهم،
- 9- وحدت و انسجام در ابعاد مذهبی، قومی و ملی،
- 10- نظم اجتماعی در ابعاد فردی، اجتماعی و سازمانی،
- 11- استقلال در ابعاد فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی،
- 12- تولید ملی کالا و خدمات فرهنگی در ابعاد دیداری، شنیداری، مکتوب و... (احمدی نژاد و رئیس شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۹۲، سایت) این شاخص ها مبنای اولیه دسته بندی مولفه های معماری در پژوهش می باشند.

خاستگاه پیوست فرهنگی و دلایل مطرح شدن لزوم اتخاذ سیاست فرهنگی در معماری

^۳ Utilitarian: فلسفه اصالت فایده: بنا بر این فلسفه: هر گونه رفتار و عملی در صورتی نیک و پسندیده است که این عمل و یا رفتار، حداکثر خوبی و فایده را برای اکثریت جامعه در پی داشته باشد.

«فرهنگ» به عنوان بعدی از ابعاد جامعه که سازنده محیط زیست انسانی جامعه است، موضوع اصلی این مناقشه می‌باشد. مسیر طی شده تا تحقق مدیریت راهبردی فرهنگی کشور پهناور ایران تا کنون شکل منطقی را طی کرده است که اخیراً، مفهوم جدیدتری به عنوان پیوست فرهنگی نیز به آن اضافه شده است. این مهم باید به عنوان پیوست در طرح‌های معماری برای تعالی فرهنگی ملحق گردد. در نتیجه با ارتباط دهی اهداف فرهنگی جامعه به عنوان شاخص، مولفه و ابزار هریک در معماری با توجه به مبانی و اصول معماری اسلامی ایرانی تبیین می‌گردد.

تعاریف و مبانی معماری اسلامی

معماری نقش محوری ای در جهان اسلام داشته است. یکی از قطب‌های هنرهای بصری اسلامی، معماری اسلامی است. هنر بصری اسلامی بازتاب بصری کلام قرآنی است. در واقع پیوند حیاتی میان کلام قرآنی و هنر بصری اسلامی را نباید در مرتبه بیان صوری جست و جو کرد. قرآن اثر هنری نیست، بلکه با وجود زیبایی خیره‌کننده بسیاری از آیاتش، چیزی کاملاً متفاوت است و هنر اسلامی نه از معنای ظاهری یا صورت ظاهر آن بلکه از حقیقت آن یعنی ذات باطنی اش، ماخوذ است. هنر اسلامی اساساً برگرفته از توحید است - یعنی از تصدیق به وحدت الهی با تدبر در آن ماخوذ است. این پرتوها، با برخورد به سطح تخیل بصری، در قالب صورت‌های بلورین منعقد می‌شود و همین صورت‌ها نیز ذات هنر اسلامی را تشکیل می‌دهد (بورکهارت، ۹۰: ۲۲۲ - ۲۲۴). این ذات برابر است با همان اهداف اولیه نقشه‌مهندسی فرهنگی به عنوان شاخص‌های اصلی طرح‌الگو، عواملی مانند وحدت، بصیرت، معرفت و...

نصر برای تعریف معماری اسلامی به سنتی معنوی، اظهار کرد و برای درک معنای باطنی آن که «بر محور اعتقاد به وحدت استوار است»، «هم تحقیق بیرونی لازم است و هم اکتشاف درونی سنت»، که بی‌شبهت به سلوکی روحانی برای نیل به بطن حقیقت نیست (نجیب اغلو، ۷۹: ۱۰۸). پرداختن به ریشه‌ها، به معنای فهم پیوند انسان با دیگر آیات الهی است. پرداختن به ریشه‌ها پرداختن به "اصول" می‌باشد. فهم یک اصل به نام وحدت به فهم معنای آن چیزی است که به تمامی هنر و تمدن یک گروه انسانی به نام مسلمانان جهت می‌بخشد. از ریشه‌ها می‌توان به نحوه طراحی جهان هستی پی برد (معماریان، ۸۴: ۴۴۶). فضا سازی در معماری اسلامی بر اساس ماهیت حکمی - عرفانی می‌باشد. عناصر و فضا سازی‌های معماری اسلامی نمادی از بعد باطنی جهان اسلام است که به واسطه معمارانی که در آن دوران جزو گروه فتیان و اهل تصوف بوده‌اند، خلق گردیده است. هدف هنرمند عارف در خلق عناصر معماری اسلامی، بیان هنری و نمادین اندیشه وحدت وجود می‌باشد. که با استفاده از سه ابزار هندسه، وزن و نور به بیان مراتب باطنی جهان اسلام پرداخته‌اند (شفیع زاده، ۱۳۹۰: ۶).

معماری اسلامی در تمامت خود به ایجاد فضایی می‌اندیشد که به آدمی کمک کند تا کرامت ازلی اش را محقق سازد. و نظامی برجایشان بنا می‌نهد که حاکی از تعادل، صلح و سلام است. همه معماران مسلمان سعی بر خلق فضایی داشته‌اند که در همه جا و فور کیفیت فضایی را نشان دهد. آنها از طریق وسایطی متفاوت به این هدف دست یافته‌اند (بورکهارت، ۹۰: ۲۱۳ و ۲۱۴).

ویژگی ها و الگوهای معماری اسلامی مطرحه در آیات قرآن کریم

در نگاه یک محقق هنر معناگرای اسلامی، ریشه های طراحی هستی در نگاه خالق به انسان و هستی نهفته است. نگاه خداوند را می توان از آیات در کتاب وحی و در عالم او دریافت نمود.

در طراحی جهان خداوندی، انسان جایگاهی خاص دارد. فهم این جایگاه و شخصیت انسان مخلوق خداوند نقش کلیدی در فهم هنر معماری معنایی دارد (معماریان، ۸۴: ۴۴۶). قرآن کریم می فرماید: ما انسان را به زیباترین حالت خلق کرده ایم. خداوند بزرگ برای مسلمین عناصر و عوامل هویت بخش خاص خود را اهداء نموده است. کتاب آسمانی قرآن کریم شخصیت یک مسلمان را در همه ابعاد آن معین می نماید (معماریان، ۸۴: ۴۴۷). از این کتاب اصل بسیار مهم و غیرقابل تغییر اسلام یعنی "وحدانیت الهی" استخراج می شود (معماریان، ۸۴: ۴۴۵). فعل و خلق خداوند به عنوان وجه بارز و الگوی اصلی و اولیه برای هر هنر و فعالیت انسانی ایفای نقش می کند. زیرا او حی، خالق، عالم، سیمع، بصیر، خبیر، باری، مصور و قادر است. بارزترین فعل الهی که خداوند خویش را به خاطر آن بهترین خلق کننده می نامد، خلق انسان با همه ویژگی های پیچیده روحانی، روانی و جسمانی اش می باشد، فتبارک الله احسن الخالقین: پس خجسته باد خدا، بهترین آفرینندگان (مؤمنون: ۱۴). قرآن کریم نیز که در قلمرو کلام که واجد بسیاری از ویژگی های هنری همچون تعادل، توازن، زیبایی، ایجاز، ریتم و از همه بالاتر معانی نمادین است، به عنوان خلق و کلام خدا و به مثابه الگویی بدیع و غیر قابل تکرار برای هنرمندان در طول تاریخ - پس از نزول - ایفای نقش نموده است (نقی زاده، ۸۹: ۳۱۹ و ۳۲۰). برخی این ویژگی ها که در آیات مختلف قرآن کریم اشاره شده است و آن ها عبارتند از:

ابداع و آفرینش: هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ؛ اوست آفریدگار عالم پدیدآورنده جهان و جهانیان نگارنده صورت خلق ها او را نام های نیکوتر بسیار است و آنچه در آسمان ها و زمین است همه به تسبیح و ستایش - و اوصاف جلالش - مشغولند و اوست یکتا خدای مقتدر حکیم. (حشر: ۲۴)

تصویرگری: خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُورَكُمْ وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ؛ خدا زمین و آسمان ها را به حق آفرید و شما آدمیان را به زیباترین صورت برنگاشت و بازگشت همه خلائق به سوی اوست. (تغابن: ۳) وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُورَكُمْ؛ و شما را به نیکوترین صورت ها بیافرید. (مؤمن: ۶۴)

زیباآفرینی: الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ؛ آن خدایی که هر چیز را به نیکوترین - و زیباترین - وجه خلق کرد. (سجده: ۷) موزون بودن آیات و مخلوقات الهی: وَالْأَرْضُ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْزُونٍ؛ و زمین را هم ما بگسترده و در آن کوه های عظیم برنهادیم و از آن هر گیاه و هر نبات مناسب و موافق حکمت و عنایت برویاندیم. (حجر: ۱۹) (نقی زاده، ۸۹: ۳۲۰ و ۳۲۱)

پیامبر اسلام (ص) فرمود: ان الله كتب الاحسان على كل شيء، خداوند امر فرموده است که هر چیزی باید در حد کمال انجام شود و می توان آن سخن را این گونه ترجمه کرد که باید به صورت زیبا انجام شود. کمال یا جمال یک چیز، در حمد و ثنای آن در حق خداوند نهفته است. یک شیء تا به آن حد که یکی از صفات الهی را منعکس می کند کامل یا جمیل است (بورکهارت، ۹۰: ۲۲۱). از چنین ویژگی هایی می توان برای تبیین مولفه های معماری اسلامی بهره گرفت.

نشانه شناسی اصول معماری اسلامی ایرانی در رابطه با شاخص های پیوست فرهنگی در آثار معماری

معماری ایرانی در هر عصری بیان کننده فرهنگ و تمدن، سنت و هویت دوران شکل یابی خود و فرآیندی از ازل معنی تا نهایت هندسه و ریاضیات بوده است. این معماری سرشار از مباحث معنوی، عرفانی، هنر، علوم و فنون مختلف می باشد و توجه مخصوصی به جنبه هایی از قبیل: اقلیم، مسائل فنی و علمی بنا، استفاده از مصالح بوم آورد، منطق، مقیاس انسانی و مسائل باطنی همچون حرمت و درونگرایی داشته است. که در عمق مطالب میتوان ذکر نمود که همگی زیرمجموعه های تعاریف فرهنگ هستند.

معماری پدیده ای است بومی، لذا در هر مکانی که زاده شود، نمی تواند رنگ و بوی فرهنگ همان عرصه را نداشته باشد؛ معماری، علاوه بر اینکه پاسخگوی نیازهای مادی و معنوی متعارف و رایج در مکان زاده شدنش است و به حرمت‌گزاری بر آداب و رسوم و ارزشهای بومی متعهد است (فلامکی، ۹۴: ۱۰۸). معماران با پشتوانه تجربه غنی، توسل به هندسه و با درک و تجسم فضایی نیروهای ساکن و جاری کالبد بنا و آگاهی روشن بر کم و کیف آن، تناسبات و ابعاد را تعیین و ساختار را طرح ریزی می کرده اند. شناخت و انتخاب مواد (که ترجیحا ایدری بوده) و طرز مصرفشان، در دستیابی به استحکام برتر و ابعاد مطلوب پر اهمیت است. استقرار و جهت گیری بنا، با عنایت به ویژگی های اقلیمی، جهات جغرافیایی، و عوارض طبیعی، و تشکل بنا بر وفق بهره وری از مساعدت های طبیعی و مقابله با ناهنجاری های زیست محیطی، در کل و در تمام جزئیات یک اثر معماری بوده است. توجه خاص به حرمت و محرمیت، اندرونی بیرونی، عفت، درونگرایی و سلسله مراتب فضایی، از اثرات و تبعات حرمت و محرمیت در معماری است. معماری ایرانی، در ابداع، طرح و اجرای بنا، حس یزدانی را بر حس زیبایی و نیکی مقدم داشته و محیطی روحانی برای نزدیکی به حق تعالی فراهم ساخته است. این خصیصه، به سبب قرابت اعتقاد، در معماری های دوران اسلامی بیشتر مستفاد و قابل درک و تشخیص است. یکتاپرستی و پروردگار گرایی، حرمت و محرمیت، عفت و پاکدامنی، پاکیزگی، صرفه جویی، بیهوده گریزی و گزافه پرهیزی، تنوع در وحدت و وحدت در تنوع، که پیش از اسلام در فضای معماری و در نقوش هنرهای کاربردی رایج و معمول بوده، در دوران اسلامی سامان و عطر شرع مقدس یافت و به تعالیم دین مبین شد (ابوالقاسمی، ۸۴: ۷۵-۷۶).

از آنجایی که یکی از راه های شناخت ارزشی موضوعات از جمله معماری اسلامی ایرانی بر اساس شناخت نتایج معنوی حاصل از ساخت سال های متمادی آن ها می باشد، از این رو به شرح ویژگی های ارزشمند این معماری از روی آثار و ارتباط شاخص های فرهنگی با آن ها پرداخته می شود. این ویژگی ها با دسته بندی به صورت، کالبدی، معنایی، ساختاری و کارکردی شامل موارد زیر می باشد که ارزش های معادل فرهنگی در انتها ذکر شده، برای ادراک بهتر، شاخص ها و مولفه های معماری و فرهنگی در نمونه های اوج معماری اسلامی مانند بناهای دوره اسلامی شهر اصفهان بررسی می گردند.

هدفمندی و داشتن برنامه: در معماری اسلامی ایرانی در جایی که بنایی مانند مسجد یا خانه و کاروانسرا مورد نظر بوده فضایی مرکزی چون حیاط، گنبد خانه و امثال آن و در مواردی که یک مجموعه شهری مدنظر بوده یک محور

اصلی ساخته می شده و همه فضاها را گرد آن نظم و سازماندهی می کردند (طاهباز، ۸۳: ۱۰۴). (شکل ۲) که این نظم ساختاری میتواند ارتباط مستقیم با شاخصه فرهنگی نظم داشته باشد.

شکل ۲) راست: مدرسه چهارباغ اصفهان، سازماندهی متمرکز درونگرا- چپ: بازار اصفهان، سازماندهی محوری (طاهباز، ۸۳: ۱۰۴)

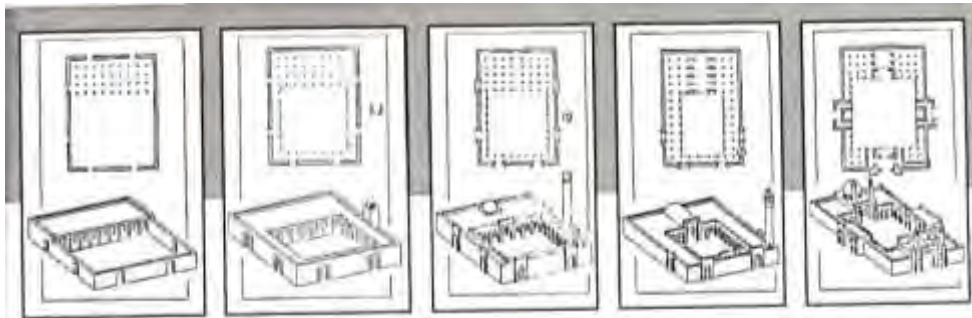
پیام معنایی، اصل نشانه گرایی و نمادگرایی و تذکر دهی: فهم سنت و اصول آن، به کاربر آن ها در معماری توانایی خواندن را می دهد. او با نگاه خاص خود به عناصر هستی و در اینجا به موضوع تخصصی خود یعنی معماری به تفسیری خاص از آن دست می یابد (معماریان، ۸۴: ۴۶۰) که می تواند توسط آنها به شاخص های فرهنگی عقلانیت، معرفت، حکمت و کرامت دست پیدا نماید.

هدفمندی، هویت مندی و رنگ تعلق: هر فضا، متناسب ارزش و شخصیت آن طراحی و ساخته می شده و در نتیجه هویت مخصوص به خودش را کسب می نموده است، مصداق شاخصه هویت در بحث پیوست فرهنگی. (شکل ۳)

شکل ۳) ورودی شیخ لطف ... با توجه به عوامل ارزشی و دعوت کنندگی (شکل ۴) مقرنس مسجد جامع (منبع: نگارندگان) **کمال گرایی:** با شبیه سازی از خلقت و طبیعت کمالگرا، معماری اسلامی ایران نیز کمالگراست و به هریک از اجزا در حد کمال آن توجه می کند. مانند توجه به هنرهای کاربردی، کاشیکاری و ... (شکل ۴) (طاهباز، ۸۳: ۱۰۷)

الگو پذیری: معماری اسلامی ایران برای هر نوع معماری خود دارای الگویی است که حاصل تجربیات معماران در ادوار زمانی مختلف می باشد که به نسل های بعدی نیز آموزش داده شده و آن ها نیز دارای تزکیه لازم جهت تعلیم می بودند، همان شاخص تعلیم و تربیت در فرهنگ. (شکل ۵)

شکل ۵) الگوپذیری، سیر تحول مسجد ایرانی در دوره‌های گوناگون (طاهباز، ۸۳: ۱۱۰)

بی‌زمانی، یگانگی، اصل وحدت در کثرت: بنیادی‌ترین اصل عرفان و بعد باطنی اسلام «وحدت در کثرت» می‌باشد. این عبارت علاوه بر نمود در طبیعت به واسطه‌ی خلاقیت‌های هنری انسان، تبیین‌نمادین می‌یابد. همه‌ی عناصر معماری اسلامی از ساده‌ترین جزء تا نقوش هندسی پیچیده، پیرامون این اعتقاد می‌باشند (سیدیان، ۹۴: ۸). این بیان مصداق دقیق بحث وحدت در شاخصه‌های فرهنگی می‌باشد. (شکل ۶)

شکل ۶) نماد کثرت در وحدت در تزئینات گنبد مسجد شیخ لطف ... اصفهان (منبع: نگارندگان)

عدالت فضایی، قاعده فقهی لاضرر، امنیت و ایجاد آرامش و آسایش: عدالت واژه و مفهومی است که از دیرباز در معماری ایران اسلامی مورد توجه بوده است، عدالت فضایی، مفهومی چندبعدی و پیچیده و درعین حال نوظهور (گرچه در گذشته و به خصوص معماری اسلامی هم مورد توجه بوده) و میان رشته‌ای است که در اشکال گوناگون در حوزه‌های علمی چون برنامه‌ریزی شهری، معماری، جامعه‌شناسی، جغرافیا و... طرح شده‌است و مورد بررسی قرار گرفته است. بر مبنای این رویکرد، عدالت بُعد فضایی دارد.

عدل در لغت به معنای ضد ستم، امری بین افراط و تفریط، صالح، حق، راست، توازن، استقامت، میانه روی، قصد و میزان آمده است (نقی زاده، ۸۵: ۳۱۲). این صفات معادل شاخصه عدالت نیز در بحث مهندسی فرهنگی است.

زیبایی‌شناسی، تزئینات، نور و رنگ به جا و قوام یافتگی: ان‌الله‌جمیل و یحب‌الجمال و یحب‌ان‌یری اثر نعمته علی عبده: خداوند زیباست و زیبایی را دوست دارد و دوست دارد که نمود نعمتش را در بنده اش ببیند. پیامبر اکرم زیبایی، مقوله‌ای است که اکثر فلاسفه به نحوی از آن سخن گفته‌اند، بعضی فلاسفه‌ی عصر قدیم، اعتقاد دارند که حقیقت زیباست و زیبایی نیز جلوه‌ای از حقیقت است. بورکهارت عقیده دارد که هنر از آن جهت زیباست که حقیقی

است (نقی زاده، ۱۳۸۷، ۱۴۱). ابن هیثم زیبایی را نه به عاملی بسیط، بلکه به تعامل پیچیده ای میان بیست و دو عامل از جمله نور، رنگ تعریف کرد (نجیب اغلو، ۷۹: ۲۵۸). در معماری اسلامی تزئینات متناسب هر فضا، شکل، کالبد و عنصری ادغام شده می باشد که این باعث قوام یافتگی آن می گردد. (شکل ۶)

منطق ساختاری، خود بسندگی، قناعت و پرهیز از بیهودگی، ترجیح و مرجحات و مردم واری: در معماری اسلامی ایران ترجیح و مرجحات به تقلید از طبیعت و موجودات زنده، در نظر گرفته می شود. بدین معنی که همیشه در مواقع اضطراری اجزا کم اهمیت به نفع اجزا اصلی فدا می شوند (طاهباز، ۸۳: ۱۱۱). معماری همیشه و همه جا هنری وابسته به زندگی انسان ها بوده و با توجه به نیازهای آن ها به صورتی قناعت وار و خودبسنده ساخته می شده است. اصلی برابر با استقلال و تولید ملی در شاخصه های فرهنگی. (شکل ۷)

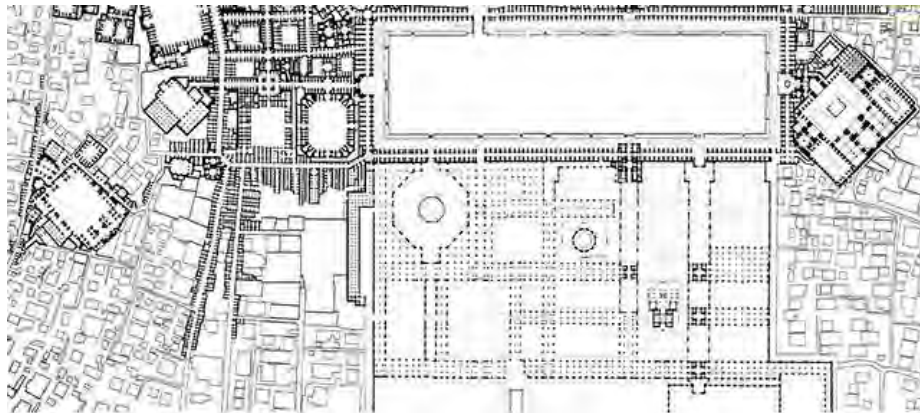

شکل ۷) رعایت ترجیح و مرجحات. راست: بخشی از خانه ی قزوینی ها در اصفهان ، چپ: ورودی مسجد امام اصفهان (طاهباز، ۸۳، ۱۱۳). شکل ۸) هندسه و تناسبات در مسجد امام (منبع: نگارندگان)

مقیاس و تناسبات، هندسه و ریاضیات، پیمون و مدول بندی و انعطاف پذیری و خوانایی: مقیاس، تناسب و اصطلاحات مربوط به آن ها از بحث های متداول معماری ایران اسلامی می باشند.

سرشت ریاضی هنر اسلامی به تعبیری تجلی ریاضیات نهفته در ساختار خود قرآن و سمبولیسم عددی حروف و کلمات آن است. به کارگیری فضاهای هندسی کاملاً مشخص، نسبتهای ریاضی بسیار دقیق، خطوط و احجام معین مرتبط با اصول دقیق ریاضی ابزاری بود که به واسطه آن فضای معماری اسلامی و نیز سطوح خارجی آن شکل گرفته و انسجام پیدا می کند. به این ترتیب اصل وحدت عیان تر می شد و فضای اسلامی تقدس می یافت (نصر، ۱۳۷۵: ۴۹). این ابزارها شاخص های فراوانی را در مباحث فرهنگی از جمله نظم و وحدت شامل می گردد. شکل ۸)

استقرار متناسب با شان فضا (سلسله مراتب فضایی)، سازماندهی های فضائی، تداوم فضایی (سیرکولاسیون)، اصول نظام دهنده شامل: محور- تقارن- سلسله مراتب- ریتم- تعادل و توازن: هر فضا در معماری اسلامی جایگاهی متناسب با شان و مقام خود دارد و بدین ترتیب بحث سلسله مراتب و سازماندهی همراه استقرار می گردد، که معادل شاخصه ارتباطات، نظم ساختاری در پیوست فرهنگی است. (شکل ۹)

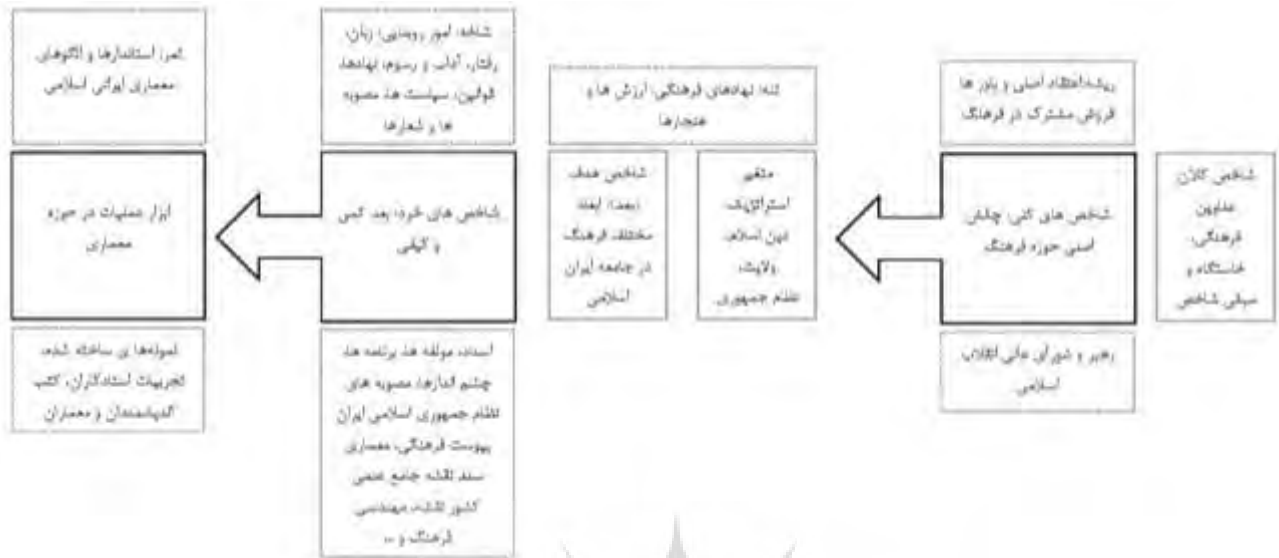

شکل ۹) استقرار کاربری‌ها متناسب‌شان فضا و سلسله بندی فضاها در میدان نقش جهان

وابستگی به طبیعت، پایداری و درونگرایی: معماری سنتی ایران یکی از بهترین نمونه‌های معماری پایدار می‌باشد. در یک چارچوب کلی می‌توان معماری پایدار را به معنای خلق محیط پایدار انسان ساخت تعبیر کرد. در معماری اسلامی ایرانی اصول و ضوابط همسازی با اقلیم در مکان‌یابی زیستگاه، نحوه‌ی جهت‌گیری و همسایگی بناها در کنار یکدیگر، معابر و میدان‌ها و سایر فضاهای عمومی روباز و ... نیز رعایت گردیده‌است (طاهباز، ۸۳: ۱۱۲-۱۱۳). بدین سان کمترین آسیب‌ها به طبیعت وارد می‌گردد، مصداق این هماهنگی با اقلیم بحث درونگرایی و حیاط مرکزی می‌باشد. (شکل ۹) وابستگی و ارتباط این موضوع با بحث اقتصاد مقاومتی و استقلال، تولید ملی در شاخصه‌های مهندسی فرهنگی دیده می‌شود. این اصول ذکر شده در جدول ۱ به صورت نظم‌ساختاری نرم‌افزاری با مشترکات مفهومی بین مولفه‌های فرهنگی و ابزارهای معماری اسلامی ایرانی دسته‌بندی گشته‌اند.

تحلیل‌ها

در این پژوهش پس از مطالعات پایه به تبیین مولفه‌های فرهنگی الگوی معماری ایرانی - اسلامی بر اساس شاخصه‌های پیوست فرهنگی شورای عالی انقلاب پرداخته شده است و باورها، ارزش‌ها و هنجارهای موجود در جامعه اسلامی جهت دستیابی به روح فرهنگی حاکم بر معماری مورد شناسایی قرار گرفت. در این جمع‌بندی به یک الگوی دسته‌بندی ساختاری فرهنگی، برای هدف دار نمودن مولفه‌های معماری ساختمان‌ها احتیاج می‌بود. ویژگی‌ها و مستخرجات مبنای معماری اسلامی ایرانی توسط شاخصه‌های پیوست فرهنگی بیان شده در شورای عالی انقلاب دسته‌بندی گشتند. این دسته‌بندی توسط کدگذاری مقوله‌های شاخص‌های فرهنگی در منابع و ارتباط این مطالب با مولفه‌های معماری ایرانی اسلامی متون مورد تحقیق، انجام شد و همگی در نرم‌افزار تحلیل Nvivo صورت پذیرفت. این مقوله‌های فرهنگی مورد تایید رهبری و شورای عالی انقلاب، بهترین شاخص‌های کارآمد فرهنگی را در کشور دارا هستند. این دسته‌بندی از طریق اشتراک و ارتباط مفهومی کدهای متون، تدقیق و تحلیل شده است. نمودار سلسله‌بندی منابع و استفاده از آن‌ها در الگو درختی در شکل (۱۰) قابل مشاهده است. خلاصه این نمودار که به صورت شاخص‌های کلی فرهنگی به عنوان مبنای اصلی دسته‌بندی‌ها و نتیجه الگو که ابزارهای معماری هستند در جدول ۱ قابل عرضه می‌باشد.

شکل ۱۰) الگو و نظام به کار رفته در تعیین شاخص ها

سپس طی پرسش نامه ای، افراد خبره کارشناس در این زمینه طبق تکنیک دلفی وظیفه اعتبارسنجی، اولویت بندی و تاثیرگذاری شاخص ها با توجه به مقوله شاخص های فرهنگی و ابزارهای عملیاتی معماری هریک را بر عهده داشتند و تاثیر ابزار های معماری در شاخص های پیوست فرهنگی مشخص گردید. مطابق جدول ۱ این پرسشنامه دارای ۲۵ عنوان تطابقی است که هریک دارای طیف لیکرت ۵ گزینه ای از بسیار تاثیرگذار تا بی تاثیر می باشد. روایی ابزار گردآوری اطلاعات در پژوهش حاضر از نوع روایی صوری و داده های نرم افزار تحلیلی Nvivo است و برای پایایی پرسشنامه از روش آلفای کرونباخ در نرم افزار Spss استفاده شد که مقدار آن برای سوال ها ۰/۸۷۷ به دست آمد. مقدار آمار ها نشان می دهد که اول سوال های پرسش نامه همبستگی بالایی با یکدیگر دارند و دوما پرسشنامه از پایایی بالایی برخوردار است.

جدول ۱) آمارهای توصیفی متغیر های پژوهش و اولویت بندی مولفه های فرهنگی الگوی معماری اسلامی ایرانی بر اساس شاخصه های پیوست فرهنگی

مقوله (شاخص فرهنگی)	ابزار (مولفه معماری)		میانگین	واریانس	انحراف معیار	ماکسیمم	مینیمم
	راهبرد مفهومی	راهکار عملی (کالبدی)					
هویت دینی	شهود حقایق ازلی و جاودانه توسط نوآوری درهندسه قدسی: نسبتهای ریاضی و هندسه اعداد و توجه به معنای زیبایی شناسی به عنوان بیان حقایق مانند به کارگیری درست نور	بازخوانی راهکارها در نمونه های مطالعاتی	3.400 0	1.076	1.0372 4	4.00	1.00
			*نقره کار و دیگران، ۳۱، ۱۳۹۲، *بمانیان، ۴۶، ۱۳۸۹، *صلاح الدین قادری، ۱۰۰، ۱۳۹۲، *اردلان و بختیار، ۱۳۸۰، ۶۰، *نقره کار، ۱۰، ۱۳۹۱، *نصر، ۴۵۰، ۱۹۹۹، اغلو، ۲۵۸، ۱۳۷۹، *معماریان، ۴۹۶، ۱۳۸۴				

2.00	4.00	.80516	.648	3.200 0	*لنگ، ۱۳۸۸، ۹۶ *بورکهارت، ۱۳۷۶، ۱۳۷ *نقی زاده، ۱۳۸۹، ۶۶ *بمانیان، ۱۳۸۹، ۴۶	قداست بخشی به مکان و تذکردهی به وسیله استفاده از اشکال انتزاعی و هندسی کیفی
3.00	5.00	.80872	.654	4.033 3	* بورکهارت، ۱۳۹۰، ۲۰۸ *الکساندر، ۱۳۸۶، ۳-۱ *نقی زاده، ۱۳۸۹، ۶۷ *صلاح الدین قادری، ۱۰۰، ۱۳۹۲	هویت ایرانی طراحی نظام هر بنا مستقیماً از ذات خود انسان ها؛ فرازمانی و فرامکانی
2.00	5.00	1.0662 0	1.137	4.033 3	* بورکهارت، ۱۳۷۰، ۲۲ *اردلان و بختیار، ۱۳۸۰، ۵-۶ *نقره کار و دیگران، ۱۳۹۲، ۳۲ *بمانیان، ۱۳۸۹، ۴۶	هویت تاریخی پهروی از هندسه مرکزگرا و درونگرا، استفاده از فرم های دوار در اشکال و یا تزئینات، به کارگیری نور و استفاده از فرم های پایه جهت نظم دهی بقیه اجزا و تناسبات
2.00	5.00	.81931	.671	3.466 7	*بمانیان، ۱۳۸۹، ۴۶ *چینگ، ۱۳۸۴، ۳۳۲	هویت ملی ایجاد نسبت های ثابت بصری بین اجزا یک بنا و همچنین کل به کاربردن اصول نظام دهنده جهت سازماندهی؛ محور، تقارن، سلسله مراتب، ریتم، توازن روند طراحی؛ گرایشات سامانه قضایی و استقرار الگوی کار
1.00	4.00	1.1426 9	1.306	3.066 7	*نقره کار و دیگران، ۱۳۹۲، ۳۱ *عزیزی و دیگران، ۱۳۹۱، ۶۷	هویت انسانی ترکیب حجم ها با فضاهای نیمه بسته یا باز مانند حیاط مرکزی، پادیاو (آتریوم)، ایوان و صفا و برقراری ارتباط بین طبیعت و انسان و ایجاد غنای حسی
3.00	5.00	.75886	.576	4.100 0	*بنتلی، ۱۳۸۵، ۲۹۳ *نقره کار و دیگران، ۱۳۹۲، ۳۱ *جمعه پور، ۱۳۸، ۸	هویت اجتماعی استفاده از نمادهای قراردادی در حس تعلق مکان به کارگیری عناصر آب، گیاه و نور و مصالح سنتی و نقش اساسی در شکل دهی الگوهای معماری ایرانی
3.00	5.00	.89955	.809	4.133 3	*نقی زاده، ۱۳۸۹، ۶۷	عدالت و تعادل اجتماعی بهره از فرمها و مصالح همساز با سیمای فرهنگی، زیستی محیط و سنت در تعلق خاطر تاریخی
3.00	4.00	.43018	.185	3.766 7	*لینج-نقی زاده، ب ۸۹، ۶۳ *لنگ، ۱۳۸۸، ۹۶ *نقی زاده، ۱۳۸۹، ۶۶	عدالت فضایی سهولت خوانش نماهای شهری به عنوان مهم ترین بستر فرهنگی در شهر، از طریق الگوها و ارزش های مشترک، اهمیت خط آسمان و مقیاس نما در شهر
3.00	5.00	.83666	.700	4.300 0	*بنتلی، ۱۳۸۵، ۲۹۳ *لنگ، ۱۳۸۸، ۹۶	عدالت فضایی خوانایی محیط، علایم و تناسبات بصری، بهبود ادراک از طریق غنای حواس پنج گانه و حس تعلق مانند: رنگ، تمایز مصالح سنتی ایرانی مانند خشت، آجر و چوب و ...
2.00	5.00	.95231	.907	3.700 0	*نقره کار و دیگران، ۱۳۹۲، ۳۱ *معماریان، ۱۳۸۴، ۴۶۸ *بمانیان، ۱۳۸۹، ۴۶ *نجیب اغلو، ۷۹، ۲۵۸	عدالت، صداقت، انصاف و اعتماد شهود عقل در ذات معماری اسلامی از طریق هندسه ناب طبیعت و تقارن، نور، تجرید در تزئینات

2.00	5.00	.91287	.833	3.833 3	<p>*نقره کار و دیگران، ۱۳۹۲، ۳۰</p> <p>*فلامکی، ۱۳۹۴، ۱۰۷-۱۰۸</p> <p>*صلاح الدین قادری، ۱۳۹۲، ۱۰۲</p>	<p>تعالد زیست - بومی</p> <p>تاکید بر محتوای معماری بجای ظاهر</p>	<p>وحدت</p>
1.00	5.00	1.0416 6	1.085	3.466 7	<p>*صلاح الدین قادری، ۱۳۹۲، ۱۰۲</p> <p>*بنتلی، ۱۳۸۵، ۱۵۷</p>	<p>توافق اقلیمی و استقرار</p> <p>شناخت و انتخاب مواد و مصالح متناسب و در دسترس</p> <p>بهبود کیفیت رفتار فضایی انسانها با انعطاف پذیری فضا</p> <p>طراحی کارآمد مطابق استانداردهای عملکردی شبکه دسترسی فضاها: مشخص، مجزا، کنترل شده و هدایتگر</p>	<p>کرامت</p>
2.00	5.00	.73968	.547	3.933 3	<p>*نقره کار و دیگران، ۱۳۹۲، ۳۲</p> <p>*طاهباز، ۱۳۸۳، ۱۱۱</p> <p>*بمانيان، ۱۳۹۰، ۱۷</p> <p>*بمانيان، ۱۳۹۲، ۹۶</p> <p>*صلاح الدین قادری، ۱۳۹۲</p> <p>*داداش پور و همکاران، ۱۳۹۵</p>	<p>استفاده از استاندارد در تمامی مراحل ساخت بنا: پیمون یا مدول، تناسب طلایی و هندسی و انسانی</p> <p>تعالد و تناسب در اجزا، مصالح و کلیت با توجه به عملکرد</p> <p>شاخص های موثر در شکل گیری تعادل: تقارن، تناسب مقیاس، سلسله مراتب، ریتم، مصالح همگن و سازه، فن و ایستایی و تزئین های طبیعی و ...</p> <p>استفاده از فرم پایه مربع عامل تعادل بخش، بقیه عناصر</p> <p>ایجاد شرایط یکسان برای همه افراد در محیط</p>	<p>اخلاق</p>
1.00	5.00	1.2576 2	1.582	3.066 7	<p>*صلاح الدین قادری، ۱۳۹۲</p> <p>*بستاری، ۱۳۹۲، ۵</p> <p>*داداش پور و همکاران، ۱۳۹۵، ۷۵</p> <p>*نقی زاده، ۱۳۸۹، ۶۹</p> <p>*بمانيان، ۱۳۹۲، ۹۳-۹۴</p> <p>*خسروی، ۱۳۹۱، ۲۷</p>	<p>معماری پایدار</p> <p>تناسب بین فرم، فضا و فعالیت</p> <p>قاعده لاضرر و لا ضرار</p>	<p>عقلانیت و حکمت</p>
3.00	5.00	.92476	.855	3.800 0	<p>*داداش پور و همکاران، ۱۳۹۵، ۷۶</p> <p>*بمانيان، ۱۳۹۲، ۹۲</p> <p>*داداش پور و همکاران، ۱۳۹۵، ۷۶</p>	<p>سازماندهی های فضایی از طریق: مرکزی، خطی، شعاعی، مجموعه ای و شبکه ای</p> <p>سلسله مراتب حضور در فضاها:</p> <p>متناسب کاربری، خصوصیات کالبدی، شان و ارزش معنوی به وسیله تغییر ابعاد، جای گیری، جهت گیری و تضاد هندسی</p>	<p>عقلانیت و معرفت</p>
3.00	5.00	.71840	.516	4.033 3	<p>*داداش پور و همکاران، ۱۳۹۵، ۷۶</p> <p>*بمانيان، ۱۳۹۲، ۹۴</p> <p>*نقره کار و دیگران، ۱۳۹۲، ۳۱</p>	<p>استفاده از مصالح شفاف (ورودی بلند شیشه ای: شفافیت، اعتماد و وقار)</p> <p>بحث نفوذپذیری به فضاها</p> <p>استفاده از مصالح به حالت خالص</p> <p>رعایت حریم و همسایگی و بنا و نما</p> <p>توجه همزمان به ظاهر و باطن بنا</p>	<p>آزادی</p>

						تمرکز آفرینی و ایجاد آرامش فضایی با محوربندی کردن فضاهای اصلی و ایجاد فضا های باز و نیمه باز و بسته	
1.00	5.00	1.31700	1.734	3.7000	*نقی زاده، ۱۳۸۹، ۶۸ *نقره کار و دیگران، ۱۳۹۲، ۳۰ *لنگ، ۱۳۸۸، ۹۶	سازماندهی متمرکز درونگرا؛ حیاط مرکزی تعادل و ایستایی مرزبندی حریم های فضایی	استقلال
2.00	5.00	.95231	.907	3.3000	*نقی زاده، ۱۳۸۹، ۶۶ *نقره کار و دیگران، ۱۳۹۲، ۳۱ *بمانیان، ۱۳۹۰، ۲۶ *جمعه پور، ۱۳۸۷، ۸ *لنگ، ۱۳۸۸، ۹۶ *بمانیان، ۱۳۸۹، ۴۶ *نقره کار و دیگران، ۱۳۹۲، ۳۰	به کار بردن فرم ها، رنگ ها و عناصر شفاف در نما و دقت در به کارگیری عوامل پایداری بصری، مصالح و فرم کاربرد نمای دو پوسته در نظر گرفتن نمای پنجم برای طراحی بعنوان بام سبز استفاده از تناسب های انسانی در مقیاس فضاها بازآفرینی طبیعی در داخل توسط: مصالح، تهویه و نور طبیعی به همراه آب و گیاه حجم فضا متناسب تعداد کاربران (جلوگیری از ازدحام)	امنیت
2.00	5.00	1.05318	1.109	3.8333	*صلاح الدین قادری، ۱۳۹۲، ۱۰۰ *نقره کار و دیگران، ۱۳۹۲، ۳۱ *نقی زاده، ۱۳۸۹، ۶۷	کمالگرایی: شبیه سازی معماری از خلقت جهان و طبیعت و ارتباط منطقی آن با انسان توجه خاص به ورودی به عنوان حریم و واسط درون و بیرون و دعوت کنندگی از طریق ارتفاع مناسب، ایجاد فضای مکث، تایین	امنیت و آرامش روانی
3.00	5.00	.62606	.392	4.2333	*لنگ، ۱۳۸۸، ۹۶ *نقره کار و دیگران، ۱۳۹۲، ۳۱ و ۳۲	سادگی و زیبایی درون محیط شرافت بخشیدن به ماده و کمال بخشی در جهت تعالی انسان و پندپذیری: حیاط مرکزی با آب و گیاه نماد و تمثیلی از بهشت و تذکر، تزئینات از بعد معنایی تعادل طبیعت و محیط مصنوع و احترام به آن	نظم
2.00	5.00	.94443	.892	3.7333	*لنگ، ۱۳۸۸، ۹۶ *بنتلی، ۱۳۸۵، ۶ *نقی زاده، ۸۹، ۶۷-۶۸	دستیابی به مکان های پاسخده نفوذپذیری و شفافیت: نحوه ورود و تعداد راه های بالقوه به محیط	ارتباطات
2.00	4.00	.61125	.374	3.2857	*نقی زاده، ۱۳۸۹، ۷۰ *نقره کار و دیگران، ۱۳۹۲، ۳۲ *نقی زاده، ۱۳۸۹، ۶۵ *ستاری، ۱۳۹۲، ۷	خود بسندگی: استفاده از مصالح بومی قناعت و پرهیز از بیهودگی در: طراحی، تزئینات، مصالح بحث زمینه گرایی و پایداری به عنوان اقتصاد مقاومتی، طرح و نقشه ها بیشترین سازگاری با اقلیم و کمترین تخریب و تحمیل را برای محیط زیست و خود بنا	کارآمدی
1.00	5.00	1.21485	1.476	3.2000	*نقی زاده، ۱۳۸۹، ۶۶	القا فرهنگ ایرانی اسلامی از طریق معماری	تعلیم و تربیت
2.00	5.00	.77385	.599	3.7667	*طاهباز، ۱۳۸۳، ۱۰۴	توجه به اهداف ساختاری معماری دارای سناریو، برنامه و هدف و دارای مبانی نظری غنی	مدیریت

نتیجه گیری

انسان برای ادامه حیات خود نیاز به محیطی دارد که به زنده بودن او کمک کند. زنده بودن او و شوق او به زندگی، مستقیماً وابسته به الگوهای عالم و میزان برخورداری آن‌ها از این کیفیت می‌باشد. الگوهایی که زنده اند این کیفیت را به ما ارزانی می‌دارند. چنین الگوهایی را باید در بناهای معماری ای یافت شود که در آنها احساس حیات کرد و بدین سان، آنها با ذات انسان قرابت دارند. هر بنای معماری به میزانی زنده است که به راه بی‌زمان ملتزم باشد، هنگامیکه فرد با نظامی که رابطه حقیقی میان انسان و محیط است آشنا شود، و مانند طبیعت عمل کند، این راه بی‌زمان ساختن است: آموختن نظام طبیعت و تولید بر اساس آن. این نوع معماری زنده است و هدف اصلی آن، خلق مکان‌هایی است که در آنها هویت و تعیین هویت بشر در نظر گرفته شود.

فرهنگ یکی از عوامل موثر بر فرآیندهای بنیادین و رفتار انسان در محیط است. معماری به عنوان مبحثی که بیانگر تاثیر متقابل انسان، فرهنگ، روش زیست و محیط زندگی بر یکدیگر است، در رسیدن به اهداف جامعه اسلامی برای هویت مندی و اعتلای فرهنگ نقش مهمی بر عهده دارد و بالطبع تهیه الگویی بومی و بر پایه آموزه‌های اسلامی و متناسب با بستر این الگو که ایرانی - اسلامی است، در ساختمان‌ها، از اهمیت بالایی برخوردار است.

از جمع بندی نتایج حاصل از پاسخ‌های پرسش‌نامه مشهود است که ابزارهایی که بر اساس الگوی معماری اسلامی - ایرانی انتخاب شده، همگی نقش بسزایی در پیشبرد اهداف شاخص‌های فرهنگی معماری را دارند و عناصری که رای کمتری را در بین خبرگان داشتند، بیشتر به دلیل رابطه غیر مستقیم با کاربرد و حالت انتزاعی ابزار می‌باشد. همچنین به عنوان اولویت بندی می‌توان به ترتیب شاخص‌های عدالت فضایی با ابزار سازنده سازماندهی متناسب فضاها و سلسله مراتب حضور، شاخص نظم با مولفه گرایش‌های عملکردی و استقرار الگوی فعالیت به عنوان روند طراحی، شاخص عدالت و تعادل اجتماعی با ابزار پیمون، تعادل و تناسب، شاخص هویت اجتماعی با مولفه معماری خوانایی، تناسب بصری و بهبود ادراک محیط و شاخص آزادی با ابزار دستیابی به محیط پاسخ‌ده و نفوذ پذیر شفاف را دسته بندی نمود. این امتیاز دهی بالا با داشتن پایایی مناسب پاسخ‌ها، نشان‌تاییدی بر استفاده از الگوهای اسلامی ایرانی مستخرج شده پژوهش در راستای اهداف پیوست فرهنگی در معماری ساختمان‌ها می‌باشد.

رتال جامع علوم انسانی

فهرست منابع و مآخذ

کتابها:

ابوالقاسمی، لطیف (۱۳۸۴) هنر و معماری اسلامی ایران، به کوشش علی عمرانی پور، تهران: سازمان عمران و بهسازی شهری.

اردلان، نادر، بختیار، لاله (۱۳۸۰) حس وحدت. ت: حمید شاهرخ، تهران: نشر خاک.

الکساندر، کریستوفر (۱۳۸۶) معماری و راز جاودانگی راه بی زمان ساختن، ت: مهرداد قیومی، تهران: دانشگاه شهید بهشتی.

بنتلی، ای ین، و دیگران (۱۳۸۵) محیط های پاسخ ده کتاب راهنمای طراحان، ت: مصطفی بهزادفر، چاپ دوم، تهران: انتشارات علم و صنعت.

بورکهارت، تیتوس (۱۳۷۶) هنر مقدس، ترجمه: جلال ستاری، چاپ دوم، تهران: سروش.

بورکهارت، تیتوس (۱۳۹۰) ارزش های جاویدان در هنر اسلامی، ترجمه: انشاءالله رحمتی، هنر و معنویت (مجموعه مقالات)، تهران: متن.

چینگ، فرانسیس (۱۳۸۴) معماری: فرم، فضا و نظم، ت: زهرا قراگزلو، چاپ دهم، تهران: دانشگاه تهران.

معماریان، غلامحسین (۱۳۸۴) سیری در مبانی نظری معماری، چاپ سوم، تهران: نشر سروش دانش.

معماریان، غلامحسین (۱۳۸۷) معماری ایران، تهران: سروش دانش.

نجیب اوغلو، گلرو (۱۳۷۹) هندسه و تزئین در معماری اسلامی، مترجم: مهرداد قیومی، تهران: روزنه.

نقی زاده، محمد (۱۳۸۹) روایتی ایرانی از حکمت، معنا و مصادیق هنر، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

مقالات:

بمانیان، محمدرضا امینی، معصومه (۱۳۹۰) "بررسی شاخص های موثر در شکل گیری تعادل در معماری مسلمانان"، شهر ایرانی اسلامی، ۲(۵)، صص ۱۷-۲۷.

بمانیان، محمدرضا، ارجمندی، سحر و علی محمدی، فرزانه (۱۳۹۲) "تأثیر اصول فقهی مرتبط با حقوق شهروندی بر پایه عدل در طراحی مسکن"، فصلنامه شهر ایرانی اسلامی، ۳(۱۲)، صص ۸۹-۱۰۰.

بمانیان، محمدرضا، عظیمی، فاطمه (۱۳۸۹) "انعکاس معانی منبعث از جهان بینی اسلامی در طراحی معماری"، شهر ایرانی اسلامی، ۱(۲)، صص ۳۹-۴۸.

جمعه پور، محمود (۱۳۸۷) "نقش فضاهای کالبدی در شکل گیری هویت اجتماعی"، همایش تحلیل جایگاه مدیریت شهری در کاهش آسیب های اجتماعی، ۱.

خسروی، محمد باقر (۱۳۹۱) "نقش هویت ساز قاعده لاضرر در شکل گیری الگوی معماری اسلامی"، نقش جهان، ۳(۱)، صص ۱۹-۳۰.

داداش پور، هاشم، الوندی پور، نینا (۱۳۹۵) "عدالت فضایی در مقیاس شهری در ایران، فرامطالعه چارچوب نظری مقاله های علمی موجود"، هنرهای زیبا، ۲۱(۳)، صص ۶۷-۸۰.

ستاری، حسن (۱۳۹۲) "معماری سنتی ایران، مصداق عینی سبک زندگی اقتصاد مقاومتی"، همایش ملی نقش سبک زندگی در اقتصاد مقاومتی، ۱، صص ۱-۱۶.

شفیع زاده، اسد (۱۳۹۰) "تحلیلی از عناصر و مولفه های معماری ایران در تاثیر پذیری از اندیشه اسلامی"، دکتری، دانشگاه علوم تحقیقات.

طاهباز، منصوره (۱۳۸۳) "رد پای قداست در معماری اسلامی ایران"، صفحه، دوره ۱۴، صص ۳۹-۱۰۳.

عزیزی، شادی، دلپذیر، علی رضا و دیگران (۱۳۹۱) "انسان شناسی فرهنگی وسیله ای برای بررسی عوامل شکل دهنده معماری"، هویت شهر، ۶(۱۲)، صص ۶۱-۷۰.

فلامکی، منصور (۱۳۹۴) "نقش اندیشه معماری در سازماندهی فضا"، دو فصلنامه اندیشه معماری، سال اول، شماره اول، صص ۱۰۶-۱۰۸.

قادری، صلاح الدین (۱۳۹۲) "شاخص ها و متغیرهای پیوست فرهنگی در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت: عملیاتی کردن این شاخص ها برای انجام پژوهش های میدانی"، دو فصلنامه الگوی پیشرفت اسلامی، ۲(۴)، صص ۸۵-۱۰۷.

نقره کار، عبدالحمید، مظفر، فرهنگ و دیگران (۱۳۹۳) "بررسی قابلیت های فضای معماری برای ایجاد بستر پاسخ گویی به نیازهای انسان از منظر اسلام"، شهر ایرانی اسلامی، ۱(۱۵)، صص ۲۱-۳۴.

نقره کار، عبدالحمید و رئیسی، محمد منان (۱۳۹۱) "تحقق پذیری هویت اسلامی در آثار معماری"، مطالعات شهر ایرانی - اسلامی، ۲(۷)، صص ۵-۱۲.

منابع انگلیسی:

Bontekoe&Deutsch (1999) A Companion to World Philosophies (Islamic Aesthetics SEYYED HOSSEIN NASR),USA: Black Well Publishers.

منابع سایت:

احمدی نژاد و رئیس شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۹۲) نظام نامه پیوست فرهنگی، <http://peyvast.farhangoeim.ir>، (بازنشانی در ۵ خرداد ۹۵).

دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۹۰) چرایی و چیستی پیوست فرهنگی، <http://peyvast.farhangoeim.ir/>، (بازنشانی شده در ۵ خرداد ۹۵).

منابع تصاویر:

طاهباز، منصوره (۱۳۸۳)، رد پای قداست در معماری اسلامی ایران، صفحه. دوره ۱۴، صص ۳۹-۱۰۳

Cultural Engineering in Shaping Islamic Architecture Pattern

Fatemeh Bahraminejad^۴

Mohammad Hadi Kaboli^۵

Abstract

Culture as a glory of the norms of society has a high status in the Islamic Republic of Iran. Also, architecture as a visible visual example can be the most important basis for the culture of a nation. In this regard, an efficient pattern with the subject of Iranian Islamic culture in architecture is urgently needed.

In this research, the components of the Iranian-Islamic judicial architecture model have been explained. These components create the spaces of architecture with the Iranian - Islamic approach, increase the cultural quality of space, and etc.

The process of research, after expressing the necessary preconditions and concepts on the subject of Iranian-Islamic architecture and the commonalities of these discussions with Cultural concepts, is completed by designing a functional and operational model with the Cultural Attachment approach. Delphi technique was used to validate this pattern by the scientific community. In a questionnaire, using Likert scale method the subjects including affiliated elites of these subjects, were prioritized by titles and indicators. After assessing the validity and reliability of responses in SPSS software, which includes descriptive analysis of variance and mean and Cronbach's test, The amount of statistics shows that the questionnaire questions are highly correlated with one another and the questionnaire containing the components is highly reliable.

Research objectives:

1. Explaining the Cultural Components of Islamic-Iranian Architecture Pattern (Cultural Engineering in Islamic Architecture of Iran)
2. Providing a standard for designers as well as architectural assistants for the purpose of evaluating and evaluating architectural designs.

research questions:

1. What are the common features of Iranian Islamic architecture and Islamic Iranian culture?
2. What are the cultural components of Iranian Islamic architecture based on cultural attachment characteristics?

Keywords: Cultural Attachment, Islamic Architecture, Cultural Engineering, Likert Scale

⁴ PhD Student, Architecture, Faculty of Architecture, Tehran West Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran,

⁵ Assistant Professor, Department of architecture, Damavand branch, Islamic Azad University, Damavand, Iran, hadikaboli@gmail.com (Responsible Author)